

Sotsiaaltöötaja kutsestandardid uues kuues

Marju Selg

ESTA kutsekomisjoni ja kutsestandardite töörühma liige

25. märtsil kinnitas Sotsiaalhoolekande Kutsenõukogu uuendatud sotsiaaltöötaja kutsestandardid Sotsiaaltöötaja, tase 6 ja Sotsiaaltöötaja, tase 7. Kutsestandardid hakkavad kehtima 1. juunist, kuid kutsekoja kodulehel kutseregistris saab neid juba vaadata. Sügisene kutse taotlemise voor toimub uuendatud kutsestandardite järgi.

Töörühm, kes koostas aastatel 2013–2014 esimesed Euroopa Kvalifikatsiooniraamistikule vastavad sotsiaaltöötaja kutsestandardid, oli täis entusiasmi. Poolteist aastat koos käies püüdsime tõsimeeli kirja panna kõik selle, mida Eesti sotsiaaltöötajad teevad. Nii said kirja rohked spetsialiseerumised, lugematu hulk tööosi ja lausa kosmilises koguses tegevusnäitajaid. Standardite maht oli võimas: 23 lehekülge (tase 7) ja 16 lehekülge (tase 6) praeguse 13 ja 10 lehekülje asemel. Kõike oli natuke liiga palju – koostajatele oli see huvitav, aga kutsetaotlejatele pigem hirmutav. Vastvalminud kutsestandardid on töötajasõbralikumad ja rohkem tänapäeva sotsiaaltöö nägu.

Sotsiaaltöötaja kutsemeisterlikkus

Sotsiaaltöös on algusaegadest peale püütud leida head tasakaalu kõikehõlmava, laia profiiliga praktika ning sihtrühmadele või teatud probleemidele keskenduva praktika vahel. Eestis on sotsiaalne abistamine korraldatud omavalitsuseti erinevalt: mõnel pool on eri valdkondade asjatundjad koondatud keskkontorisse, teisel on suund viia laiema profiiliga

töötajad inimestele lähemale: linnaosadesse, osavaldadesse vm keskustesse. Au sees on nii sügavalt oma valdkonda süüvinud spetsialistid kui ka maa sool, kes loob sidemeid inimeste, kogukonna ja süsteemide vahel ning leiab lahendusi igas eas inimeste kõikvõimalikele elumuredele.

Tuleviku sotsiaaltöötajalt oodatakse midagi mõlemast, nii laia haaret kui ka sügavust. Kõneldes tulevikunõuetest võib jääda mulje, et jutt on millestki, mis on kuskil kaugel ees. Ent *praegu* on ainult hetk olnu ja eesootava vahel; järgmisel hetkel ongi tulevik käes, sellest on saanud praegu (Käärrik 2019, 9). Tänavukevadine koroonariolukord näitab, et meie elu ja ka ootused sotsiaaltööle võivad muutuda üleöö.

Sellises igal hetkel peaaegu kohal olevas tulevikus ootab ühiskond sotsiaaltöötajalt T-kujulist professionaalsust. T-tähe jalg tähistab sügavat asjatundlikkust kitsal alal ning horisontaalne joon näitab laialdasi teadmisi ja oskusi sotsiaaltöö teistes valdkondades väljaspool oma eriala ning teadmisi ja interdistsiplinaarset võimekust koostöökssiduserialadega.

Sotsiaaltöötajate kompetentsust hinnates on küsimus ka selles, kui lai peab olema T-tähe katus, st kui laialdasi teadmisi ja oskusi on vaja, ning kui kõrge peab olema T-tähe jalg, st kui sügav ja põhjalik peab olema spetsialiseerumine. Ja kas ühest jalast piisab? OSKA raporti „Töö ja oskused 2025” (2016) kohaselt on ideaalsel tulevikutöötajal süvateadmised *vähemalt* ühel alal. Sel juhul võiks sotsiaaltöötaja kutsemeisterlikkust kujutada mitmejalgsel T-na, mis seisab mitmel spetsialiseerumisel ja/või valitaval kompetentsil.

Mis on nüüd kutsestandardis teisiti?

Sotsiaaltöötaja uuendatud kutsestandardid on tubli samm T-kujulise professionaalsuse suunas. Suurem rõhk on kohustuslikel kompetentsidel ning nende tõendamiseks piisab sotsiaaltöötaja kutse saamiseks. Spetsialiseerumisega seotud kompetentside tõendamine ei ole enam kohustuslik. Võrreldes kutsestandardi varasema versiooniga on nüüd etteantud tööosi ja tegevusnäitajaid vähem ning kutse taotlejal on suurem loominguine vabadus oma tööd kirjeldada ja analüüsida.

Ka spetsialiseerumissuundi on vähem: seni sai valida 14 (tase 7) ja 11 (tase 6) suuna seast, nüüd on neid vastavalt 6 ja 5. Spetsialiseerumisega seotud kompetentsid on nüüd laiemad. Näiteks spetsialiseerumine tööle erivajadustega inimestega hõlmab kõiki inimesi ja gruppe, kes on sotsiaalselt haavatavas olukorras. Põhjused võivad olla erinevad: füüsiline või vaimne puue, krooniline haigus, käitumishäire, õpiraskused, aga ka töötus, ühiskonnaelust eemalejäämine, põgeniku või sisserändaja staatus, väärkohtlemine ja hooletusse jätmine. Tänapäeva keerukas ühiskonnas käivad argielu nõudmised paljudele inimestele üle jõu, neil on raske sobituda sotsiaalsetesse süsteemidesse, luua mõtestatud suhteid teiste inimestega ja kogukondadega

(van Ewijk 2020, 46–49). Inimene annab alla või murdub: tulemuseks on masendus, haigused, võimetus eluga toime tulla; erinevad probleemid kuhjuvad ja võimendavad üksteist. Nõnda suurenebki mitmesuguste erivajadustega inimeste hulk. Kõigi erivajaduste ühisosa on sotsiaalne haavatavus. Selle spetsialiseerumise tuum on oskus aidata neil inimestel mõista oma haavatavat seisundit ning korraldada neile toetust sellega elamisel ning sellest väljatulekul.

Laste ja peredega tegelevaid sotsiaaltöötajaid puudutab kahe spetsialiseerumise – lastekaitse ning sotsiaaltöö laste ja peredega – selge eristamine. Võimalik on tõendada kas üks või teine või mõlemad eraldi oma nimetuse all, enam ei ole neid ühendavat laste ja perede heaolu.

Kutse taotlemisel on võimalik oma erialaprofiili täiendada valitavate kompetentsidega. Valikuvõimalusi on palju: 9 tase 6-l ja 11 tase 7-l. Valitav kompetents – rehabilitatsioonialane sotsiaaltöö – on vastutulek rehabilitatsioonimeeskonna sotsiaaltöötajale, kellelt sotsiaalhoolekande seadus nõuab sotsiaaltöötaja kutset. Ta saab spetsialiseerumiseks valida sotsiaaltöö tervishoiuasutuses või erivajadustega inimestega ning lisada sellele rehabilitatsioonialase sotsiaaltöö. Aga spetsialiseerumisest võib ka loobuda ja piirduda põhikutset taotledes üksnes selle valitava kompetentsiga.

Vastvalminud kutsestandardid on töötajasõbralikumad ja rohkem tänapäeva sotsiaaltöö nägu.

Sama lugu on teiste valitavate kompetentsidega. Rahvusvaheline sotsiaaltöö tuleb kasuks lapsendamise ja asendushooldusega tegelevale lastekaitsetöötajale. Sotsiaaltöötaja, kes tegeleb sõltlaste või töötutega, peab tegelema ka kodutusega, või vastupidi. Inimlikud probleemid

tulevad enamasti mitmekaup ja on omavahel läbi põimunud, nendega tegelemiseks ei piisa ühe kitsa valdkonna tundmisest.

*Tänapäeva keerukas ühiskonnas
käivad argielu nõudmised
paljudele inimestele üle jõu.*

On tõsi, et kutse saamiseks piisab kohustuslike kompetentside tõendamisest. Aga kui juba see suur samm ette võtta, siis on mõistlik praegust ametikohta või karjääriplaan silmas pidades oma oskusi revideerida ning leida sobiv spetsialiseerumine ja selle rikastamiseks mõned valitavad kompetentsid.

Miks tasub kutset taotleda?

Esimene põhjus on praktiline. Sotsiaalvaldkonna asutustes ja organisatsioonides pööratakse järjest enam tähelepanu töötajate haridustasemele ja erialasele kompetentsusele. Lastekaitsetöötajate ja rehabilitatsioonimeeskonna sotsiaaltöötajatel on kutse omamise nõue kehtestatud seadusega. Ent ka teistes valdkondades seatakse sotsiaaltöötajate värbamisel sageli tingimuseks kutse omamine. Tänu Euroopa ühtselt mõistetavale kvalifikatsiooniraamistikule (EQF – European Qualifications Framework) osatakse Eestis saada kutsetunnistusi¹ hinnata ka teistes ELi liikmesriikides. Seega avardab kutse omamine sotsiaaltöötaja võimalusi nii Eesti kui ka välismaa tööturul, ja miks mitte ka erialaseid karjäärivõimalusi.

Aga milleks vajab kutset sotsiaaltöötaja, kes ei kavatse töökohta vahetada ega karjääriredelil edasi liikuda ning kellelt ka seadus seda ei nõua? Elu näitab, et sageli ootavad abivajajad, aga ka ülemused ja töökaaslased sotsiaaltöötajailt teeneid, mis ei ole seotud tema ametikohaga või üldse sotsiaaltöoga. Võib juhtuda, et

kokkuhoiu nimel laotakse sotsiaaltöötaja turjale kõik teistest üle jäävad kohustused. Töökohustuste üle läbi rääkides on kutset omaval töötajal kindlam jalgealune, ta suudab paremini enda ja ka oma kolleegide eest seista. Kutsestandardid ja kutse taotlemise protsess näitab ka sotsiaaltöötajate koolitusvajadust. Kutsestandardile toetudes on sotsiaaltöötajal lihtsam tööandjale selgitada, miks ta vajab ühte või teist koolitust.

Kogu kutse taotlemise protsess, alates selle mõtte vaagimisest kuni kutseeksami sooritamiseni ja kutsetunnistuse kättesaamiseni, annab sotsiaaltöötajale väga palju. Eneseanalüüsi vorm on hea raamistik, mis aitab argipäevaaskeldustest kõrgemale tõusta. Aga ka mõtiskleda oma töö ja iseenda üle selle töö tegijana, oma suhete üle abivajajate ja nende lähedastega, kolleegide, ülemuste ja alluvatega, koostööpartneritega ning kogukonna ja ühiskonnaga, kuhu kuulume. Hea oleks võtta kutse taotlemine ette koos kolleegiga oma asutusest või ka mujalt – omavahelised arutelud annavad kogu protsessile lisaväärtust ning nõnda läheb ka eneseanalüüsi koostamine jõudsamini. Kutseeksamile on julgem vastu minna, kui võtta seda mitte formaalse katsumusena, vaid võimalusena arutleda eneseanalüüsis kirjutatu üle ning rääkida oma tööst tarkade inimestega, kellega puudub ametisuhe. See on omamoodi supervisiooniseanss.

*Mida enam on kutsetunnistusega
sotsiaaltöötajaid, seda
autoriteetsemaks muutub
sotsiaaltöö profession tervikuna.*

Kutse taotlemisel on ka laiem ühiskondlik tähendus: mida enam on kutsetunnistusega sotsiaaltöötajaid, seda autoriteetsemaks muutub sotsiaaltöö profession tervikuna.

¹ Kutsetunnistuste ingliskeelsed lisad on registris www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsetunnistuselisad.

Juhised eneseanalüüsi kirjutamiseks ja kutseeksami sooritamiseks

Eneseanalüüsi kirjutamisele aitab häälestuda juba lapsepõlvest tuttav Jaan Rannapi koolijuttude kogumik „Agu Sihvka annab aru”². Hakatuseks sobivad (vähemalt mõttes) Agu Sihvka sõnad: „Et kõik ausalt ära rääkida, pean ma alustama sellest, et...”. Nõnda tuleb ka sotsiaaltöötajal ausalt selgitada, mida ta kutsealaselt teeb, kuidas ta seda teeb ja miks ta just niimoodi teeb. Kasuks tulevad konkreetsed näited, mille üle on hindamiskomisjoniga huvitav arutleda.

Et sotsiaaltöötaja kutset saada, tuleb tõendada kõik kutsestandardis kirjeldatud kohustuslikud kompetentsid. Eneseanalüüsi koostamiseks on asjaomase kutsestandardi (tase 6 või tase 7) alusel loodud kindel vorm, milles tuleb vajalikke kompetentse³ käsitleda tööosade⁴ ja tegevusnäitajate⁵ kaupa. Kõik tegevusnäitajad ei pea tingimata saama positiivse hinnangu, kuid iga kompetents tervikuna

peab saama kokkuvõttes tõendatud. See on nõnda, sest sotsiaaltöötajate tööülesanded on asutusesti erinevad ning kohatu oleks kõiki suruda samadesse raamidesse.

Eneseanalüüsi koostades tasub silmas pidada, et hea sotsiaaltöötaja on spetsialist sidemete loomise alal (van Ewijk 2020, 46–49). Kutsestandardid rõhutavad sotsiaaltöö *sotsiaalsust*: kontakti loomist inimestega ja inimeste vahel, võrgustike ning kogukonna kaasamist, ennetustööd, poliitikas ja seadusloomes kaasa rääkimist, kollegiaalset toetust, koostööd nii teiste erialade ja süsteemidega kui ka oma eriala ja asutuse sees. Sestap on ka toimetuleku mõiste uuendatud kutsestandardis laiem – see hõlmab peale olmelise ja materiaalse võimekuse kogu *toimetulekut eluga*: osalemist ühiselus, oma õiguste kasutamist ja vastutuse kandmist, suhteid, enesearengut, hoolitsemist enda ja teiste heaolu eest jne. Sotsiaaltöö põhiväärtusedki nõuavad inimväärikuse austamist ja inimese kohtlemist tervikliku isiksusena.

Julget pealehakkamist kutse taotlemisel! **S**

Kutse taotlemisega seotud küsimustele saab vastuse ESTA kodulehelt ja aadressil kutsed@eswa.ee.

Viidatud allikad

- Käärrik, H.** (2019). Alliksaare aeg. Alfredi laulud. Nõo, Tartu: M. Selg.
- Rannap, J.** (1973). Agu Sihvka annab aru. Tallinn: Eesti raamat. (Kordustrükiid 1976, 1989, 2007.)
- Töö ja oskused 2025. Ülevaade olulisematest trendidest ja nende mõjust eesti tööturule** (2016). Koostanud Ott Pärna. Tallinn: Sihtasutus Kutsekoda, OSKA.
- Van Ewijk, H.** (2020). Pilguheit kohalikule sotsiaaltööle ja sotsiaalpoliitikale. *Sotsiaaltöö*, 2, 46–49.
- Wilken, J.-P.; van Ewijk, H.** (2016). Sotsiaaltöö tulevik. *Mõtisklusi sotsiaaltööst*. 40–41. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

² See on kuulatav ERR arhiivis: <https://arhiiv.err.ee/seeria/agu-sihvka-annab-aruvastustuslik/69/default/koik>.

³ Kompetents on erialases tegevuses väljenduv teadmiste, oskuste ja hoiakute kogum.

⁴ Tööosa on terviklik tööülesannete grupp.

⁵ Tegevusnäitajad kirjeldavad tööalast käitumist, milles väljenduvad teadmised, oskused, hoiakud, iseseisvuse ja vastutuse ulatus ning töövahendid, mis on vajalikud tööülesannete täitmiseks.